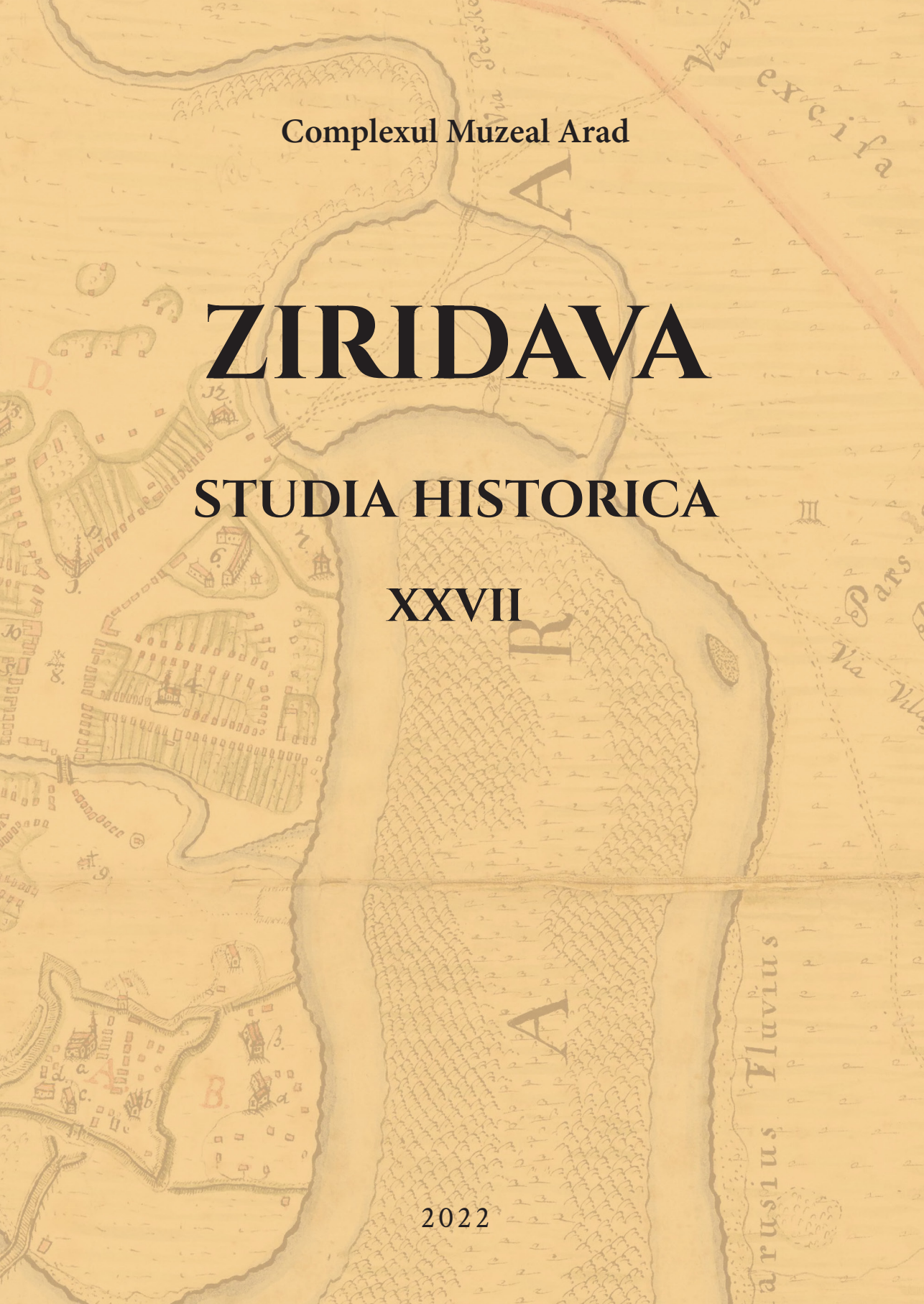

A detailed historical map of Arad, Romania, serves as the background. The map is rendered in a sepia tone with various geographical features and labels. A large river, labeled 'Flavius' and 'arvius', flows through the center. To the left, a fortified area is depicted with numerous small buildings and structures, some labeled with letters like 'A', 'B', 'C', and 'D'. Other labels include 'Via Petrska', 'Via exercita', 'Pars', and 'Via Vila'. The map's style is characteristic of 18th or 19th-century cartography.

Complexul Muzeal Arad

ZIRIDAVA

STUDIA HISTORICA

XXVII

2022

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVII

Editura MEGA
Cluj-Napoca, 2022

**Proiect editorial coordonat de Complexul Muzeal Arad
și susținut financiar de Consiliul Județean Arad**

Consiliul de redacție:

Redactori: SORIN OVIDIU BULBOACĂ, FELICIA ANETA OARCEA

Secretari de redacție: IOAN PAUL COLTA, ADRIANA PANTAZI, ANIKÓ WITMAN

Consiliul științific:

JOSEF WOLF, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni, Tübingen, Germania; OVIDIU PECICAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; MIRCEA MĂRAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia; ANDREEA EMBER, Centre des Monuments Nationaux, France; EUSEBIU NARAI, Universitatea de Vest Timișoara; CAMIL PETRESCU, Universitatea de Vest Timișoara; ANDREI FLORIN SORA, Universitatea din București, Societatea de Științe Istorice din România; LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București; CORNELIU PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; ANDREI ANDÓ, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; MARIUS IOAN GREG, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad; DORU SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad; DUMITRU TOMONI, Societatea de Științe Istorice din România.

*In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange,
sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.*

ZIRIDAVA. STUDIA HISTORICA

Any correspondence will be sent to the editor:

MUSEUM ARAD

Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO

e-mail: office@museumarad.ro

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Persoane de contact:

Dr. Sorin Ovidiu Bulboacă: sorin_bulboaca@yahoo.com

Dr. Felicia Aneta Oarcea: felly_oarcea@yahoo.com

Dr. Ioan Paul Colta: ioanpaul.colta@gmail.com

ISSN 1224-7316

Copertă: CĂLIN MAN

Tehnoredactare: IOAN DOREL RADU

Editura Mega | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

- 9 **FELICIA ANETA OARCEA, IOAN PAUL COLTA**
În loc de prefață
In memoriam Onisim Colta (1952–2022)
- 41 **SORIN BULBOACĂ**
Canonici la Capitulul Orod (Arad) în secolele XII–XIV
Canonical in the Chapter of Orod (Arad) in the 12th–14th centuries
- 53 **OVIDIU PECICAN**
A doua versiune a Cronicii din vremea lui Matei Basarab (1640–1646)
The second version of the Chronicle conveyed in the Matei Basarab time (1640–1646)
- 61 **SORIN MITU**
Români și maghiari în Transilvania medievală: raporturi imagologice,
conviețuire etnică și conflicte sociale
*Romanians and Hungarians in medieval Transylvania: imagological relations,
ethnic coexistence and social conflicts*
- 87 **ANDREEA EMBER**
Les espaces cachés de Château de Maisons
The hidden areas of the Castle of Maisons
- 115 **ELENA RODICA COLTA**
Breslele arădene. Rânduieli imperiale și mod de viață
Guilds of Arad. Imperial ordinances and a way of life
- 121 **CAMIL PETRESCU**
Aspecte din presa românească bănățeană până la Marea Unire
Aspects of Romanian written media from Banat before the Great Unification

- 135 **ELENA RODICA COLTA**
Colecționari de cărți vechi din bibliotecile arădene
Collectors of old books from Arad's libraries
- 147 **MARIAN GHEORGHE**
Comportamentul nupțial al luteranilor din orașul Arad (mijlocul secolului al XIX-lea – începutul veacului XX)
The Nuptial behavior of the Luterans in the city of Arad (mid 19th century – early 20th century)
- 165 **MIRCEA MĂRAN**
Noi contribuții la biografia scriitorilor din familia Tințariu
New contributions to the biography of writers from the Tințariu family
- 175 **FELICIA ANETA OARCEA**
Profesorul-preot Nicolae Mihulin (1878–1941). Repere biografice
The professor-priest Nicolae Mihulin (1878–1941). Biographic references
- 185 **CRISTINA GUDIN**
Considerații privind învățământul românesc în anii Primului Război Mondial
Considerations regarding Romanian education during the First World War
- 199 **IOAN BOLOVAN, SORINA PAULA BOLOVAN**
Communication et diplomatie dans la tournée du général Berthelot en Transylvanie (1918–1919)
Communication and diplomacy in general Berthelot's Transylvanian tour (1918–1919)
- 211 **IONELA SIMONA MIRCEA**
Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania
“Mihai Viteazul” High School – the first Romanian state high school in Transylvania
- 231 **MARIN POP**
Din activitatea organizației Partidului Național Român din județul Arad în perioada 1920–1922
From the activity of the organization of the Romanian National Party from Arad county during 1920–1922
- 249 **LAURENȚIU-ȘTEFAN SZEMKOVICS**
Ordinul „Steaua României” conferit șefului contabilității Consistoriului Arad (1923)
The “Star of Romania” Order conferre on the head of accounting of the Consistory of Arad (1923)

- 259 **EUSEBIU NARAI**
Percepția cotidianului bănățean *Vestul* asupra relațiilor româno-franceze în luna aprilie 1931
The perception of the Banat daily Vestul (The West) on the Romanian-French relations in April 1931
- 275 **CLAUDIU SERGIU CĂLIN, MARIUS OANȚĂ**
Procesul intentat celor trei episcopi catolici acuzați de „spionaj în favoarea Vaticanului”: Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert
The lawsuit filed against the three Catholic bishops accused of „spying for the Vatican”: Augustin Pacha, Adalbert Boros and Joseph Schubert
- 297 **ALEXANDRU ȘTEFAN**
RECENZIE – Sigiliile și practicile sigilare ale locurilor de adevărare din Transilvania și comitatele învecinate în secolele XIII–XIV
- 299 **MARIUS OANȚĂ**
RECENZIE – Arhidieceza Romano-Catolică de București (1948–1964). Structuri ecleziale centrale

Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania

“Mihai Viteazul” High School – the first Romanian state high school in Transylvania

IONELA SIMONA MIRCEA*

Abstract: The Romanian state high school, came to the support of Romanians eager to learn, offering a classical, theoretical, quality education. The teaching staff was formed, with few exceptions, of Romanian teachers with various specialties. If at the beginning there were cases of teachers who did not know the language Romanian very well, an aspect highlighted in various inspection reports, along the way the situation was regulated. High school quickly became an important factor in the Romanianization process.

It was attended, with very few exceptions, by Orthodox (the majority) and Greek-Catholic Romanian students, coming from all walks of life (predominantly from intellectual and farmers families). Most of them were students from Alba Iulia and the villages around the city, but they also came from other areas of the country, attracted by the prestige of the city (The City of the Great Union, the City of Coronation) and of the high school.

Despite the extremely difficult beginning, due to the lack of a stable headquarters and of a material base, the teachers understood their purpose by filling these gaps with enthusiasm, intelligence and ingenuity, making their students disciples, training them not only in everyday schoolwork but also in extracurricular activities. In the classroom and beyond the classroom, the teacher remained a character-building coach. The large share of history and literature books in the library proves the emphasis placed on these subjects understood as particularly important in the formation of national consciousness. The purpose of the Romanian teacher was to offer to the student, firstly, access to education, to the Romanian spirituality, helping him to know his own national identity, and secondly to the universal spirituality, helping him to integrate into it with the specificity of his Romanian soul.

Keywords: education, high school, school, Transylvania, interwar.

* Istoric, muzeograf, drd., Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, ionelasimonamircea1966@yahoo.com.

Întregirea României în 1918 a oferit românilor șansa unui alt destin și noi posibilități de afirmare. Eforturile trebuiau conjugate spre consolidarea statului democratic, prin organizarea unitară a țării și prin numeroase reforme. În Transilvania, Consiliului Dirigent, investit în 2 decembrie 1918 cu prerogativele unui guvern regional, i-a revenit sarcina de a prelua și reorganiza întreaga administrație și de a înzestra oficiile cu funcționari români.

O atenție deosebită a fost acordată învățământului în condițiile în care, pe parcursul a cinci decenii (1868–1918), în Transilvania nu a existat nicio școală de stat cu limba română ca limbă de predare. În timpul dualismului austro-ungar, legislația școlară a avut ca scop consolidarea dominației maghiare, integrarea culturală și maghiarizarea forțată a celorlalte naționalități¹. Chiar și școlile confesionale românești, supuse presiunilor autorităților maghiare, au supraviețuit cu greu. Așa se explică de ce înainte de 1918 în Alba Iulia nu s-au putut înființa școli românești, în cele câteva școli existente limba de predare fiind limba maghiară, iar programa școlară și manualele folosite fiind cele aprobate de ministerul de resort maghiar². Elevii români au fost nevoiți să frecventeze școala primară, școala medie și liceul confesional romano-catolic din localitate, care au avut ca limbă de predare limba maghiară.

În 3 ianuarie 1919, Consiliul Dirigent a decis preluarea administrării școlilor de stat maghiare, cu întregul lor inventar, ocuparea catedrelor cu personal calificat, înființarea de noi instituții de învățământ românesc, crearea cadrului necesar asigurării educației cu accent pe întărirea identității naționale românești³. Prin Resortul de Culte și Instrucțiune Publică, aflat sub conducerea lui Vasile Goldiș, au fost luate măsuri în acest sens. Au fost înființate Secția Școlilor Secundare și patru direcții regionale ale învățământului secundar cu sediile la Sibiu, Oradea, Cluj și Timișoara⁴. Învățământul secundar al județului Alba Inferioară a intrat în aria de competență a Direcției regionale de la Sibiu, condusă de Andrei Bârseanu.

În baza acestor măsuri, treptat, școlile de stat din Alba Iulia au fost naționalizate. Din 1 februarie 1919, școala medie maghiară a devenit primul

¹ Constantin Băjenaru, „Legislația școlară în timpul dualismului austro-ungar (1867–1918)”, în *Sargeția*, V (XLI). Seria nouă, Deva, 2014, pp. 239–245.

² Ionela Simona Mircea, „O cercetare a anilor 30. Marian Sasu, revizor școlar, despre învățământul primar din județul Alba între anii 1919–1930”, în *Marisia. Studii și Materiale*, XXX–XXXI, Istorie, 2011, pp. 193–194.

³ În acord cu Rezoluția de Unire, care garanta învățământul în limba minorităților, au fost păstrate și licee de stat cu limba de predare maghiară și/sau germană, organizate ca secții speciale, pentru elevii maghiari și germani. (Ioan Bratu, „Învățământul secundar din Ardeal”, în *Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș*, vol. 2, București, 1929, pp. 1005–1006).

⁴ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918–1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, pp. 266–267.

liceu românesc de stat din Ardeal⁵. În Alba Iulia⁶, conform cercetărilor revizorului școlar Marian Sasu, în mai 1919 existau: Școala primară de Stat, Școala primară greco-ortodoxă română, Școala primară greco-catolică română din Maieri, Școala primară ortodoxă română din centrul orașului, Școala primară greco-catolică română din Lipoveni, Școala primară romano-catolică maghiară de băieți, Școala primară romano-catolică maghiară de fete, Școala primară luterană, Școala primară evreiască, Grădina de copii comună, Școala de ucenici industriali și comerciali, un liceu românesc, format de curând din fosta școală medie de stat maghiară (Liceul „Mihai Viteazul”), un liceu romano-catolic cu 8 clase, o școală medie maghiară romano-catolică de fete, o școală de teologie romano-catolică maghiară⁷.

În ziua de 4 februarie 1919, după serviciul liturgic desfășurat în cele două biserici protopopești ale orașului⁸, Liceul de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia și-a deschis porțile în clădirea școlii civile de stat maghiare, în prezența oficialilor urbei și a unui numeros public. Noul liceu era de băieți. Fetele puteau urma cursurile doar particular. Au fost instalați noii profesori: Traian Popa, Horia Teculescu, Emil Pop, Nicolae Vasu, Emanuil Comănescu (fost învățător) și Ion Dăncilă (preot)⁹. La solicitarea prefectului județului Alba, prin ordinul nr. 1046/20 februarie 1919, emis de Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Sibiu, pentru anul școlar 1918–1919 (februarie-iunie), au fost numiți suplinitori: Traian Popa (director), Emanuil Comănescu (matematică și geometrie), Ioan Dăncilă (istorie și geografie), Horia Teculescu (limba română), Emil Pop (științe ale naturii și geografie) și Nicolae Vasu (limba latină și limba germană)¹⁰.

De la înființare (februarie 1919) și până la mutarea în clădirea construită pentru a-i deveni sediu (noiembrie 1940), liceul și-a schimbat de multe ori locația, împărțind spațiul, de cele mai multe ori, cu alte instituții. Pentru nou înființatul liceu, lipsit de un sediu stabil, de mobilier și materiale didactice, începutul a

⁵ Consiliul Dirigent a anunțat deschiderea acestui liceu prin ordinul 402 din 28 ianuarie 1919. (*Anuarul III al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1921–1922*, Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1922, p. 3).

⁶ Recensământul populației din 1921 precizează că populația orașului Alba Iulia era de 9645 locuitori din care 3228 români, 2041 maghiari, 1770 evrei, 536 germani, restul de alte naționalități. (Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura Județului Alba*, (S.J.A.A.N., *F.P.J. Alba*), nr. inv. 1471, dosar 59/1921).

⁷ Ionela Simona Mircea, *O cercetare a anilor 30*, pp. 195–196; Carmen Stănea, „Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania după Marea Unire din 1918”, în *Acta Musei Apulensis*, XXXVIII/2, Alba Iulia, 2001, p. 184.

⁸ Este vorba de biserica ortodoxă din centrul orașului și de cea greco-catolică din cartierul Lipoveni.

⁹ *Alba Iulia*, an II, 4 februarie 1919, p. 4.

¹⁰ Ioan Pleșa *Istoricul Colegiului „Horea, Cloșca și Crișan” Alba Iulia (1919–2009) – 90 de ani*, în http://www.dacoromania-alba.ro/nr43/horea_closca_crisan.htm, accesat în 26 decembrie 2021.

fost greu. Singurele materiale didactice moștenite de la fosta școală medie au fost câteva cărți în limba maghiară, o colecție mică de minerale, un microscop, un ierbar, câteva păsări împăiate, niște hărți și un glob pământesc. În ciuda acestor greutăți, în timp, cu efort și perseverență, liceul și-a creat o bibliotecă cu mii de volume (a profesorilor, a elevilor și o bibliotecă de limbă franceză), un muzeu de istorie de ținută, precum și colecții de profil¹¹, care ofereau materialul didactic necesar la lecție, de îmbogățirea cărora au fost responsabili profesorii de specialitate. Scopul a fost din primul moment asigurarea unei bune educații, pregătirea tinerilor pentru viață și în slujba țării.

Imediat după instalare, în luna martie 1919, profesorii primului liceu românesc din Ardeal au lansat o chemare „pentru ridicarea Monumentului Unirii la Alba Iulia”, „[...] cetatea care simbolizează întregirea neamului [...] menită să fie cetatea de încoronare a regilor noștri”, îndemnându-i pe români să contribuie după putere la fondul deschis în acest scop la Banca „Izvorul” din localitate, un fond ce urma să fie administrat de dr. Ioan Pop (prefect), Virgil Vlad (farmacist) și Ioan Teculescu (protopop)¹². Primii contributory au fost chiar ei, cu 600 de coroane¹³.

¹¹ Colecții de științe naturale (ierbare, insectare, păsări și animale împăiate, o colecție de minerale, mulaje anatomice), de chimie-fizică (eprubete, creuzete, retorte, pânii, recipiente din sticlă, pipete etc), de geografie (hărți geografice și istorice ale României, Europei, Asiei, a continentelor, un glob pământesc), de istorie (tablouri istorice cu lupte pentru întregirea națională), de matematică-geometrie (corpuri geometrice, truse cu instrumente de măsurare), de desen (mulaje din gips, flori stilizate, măști, busturi din gips, ornamente de la Biserica de încoronare), de gimnastică (bastoane de lemn, săbii pentru scrimă, florete, mingi, prăjini, rechizite pentru football), de cercetășie (steaguri, goarne). Vezi: *Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, pp. 15–17.

¹² *Alba Iulia*, an II, 19 februarie/14 martie 1919, p. 1

¹³ Deși s-a pornit la drum cu entuziasm iar demersul a fost susținut în presa vremii, deși inițial au fost mulți contributory și pentru o bună gestionare a fondului a fost ales chiar un comitet

Până la 1 octombrie 1919, cursurile liceale s-au ținut în clădirea școlii civile de stat maghiare din strada General Grigorescu¹⁴. Cei 136 de băieți înscriși, proveniți în marea lor majoritate de la Liceul Romano-Catolic din localitate, au fost distribuiți în 4 clase. Liceul a avut de la început și 45 de elevi particulari, dintre care 37 erau fete. Între 3–6 iunie 1919 a fost organizat examenul final, conform programei în uz, pentru premierea elevilor merituoși¹⁵ mulți intelectuali ai orașului contribuind cu bani¹⁶.

Creșterea numărului elevilor înmatriculați la 285 (218 ordinari și 67 particulari)¹⁷, grupați în 5 clase, și intervenția lui Andrei Bârseanu care, în urma inspecției din 19 septembrie 1919, a găsit clădirea liceului inadecvată, a impus schimbarea sediului acestuia pentru anul școlar 1919–1920 în strada Iașilor nr. 30, în clădirea orfelinatului care a fost mutat în localul fostei școli medii. Inițiativa a aparținut Eforiei școlare care a decis închirierea clădirii orfelinatului de către liceu, primăria dând rapid toate aprobările și finanțând lucrările de renovare.

Au fost numiți în corpul profesoral al liceului: Enea Zeflean (director), Aureliu Pipoș, Constantin Niculau, Vasile Abușeanu, Virgil Cucui, Enea Giurchescu, Leonte Opriș, Nicolae Oancea, Maria Sârbu, Constantin Mihăilescu, Mateiu I. Manolescu, Ilarie Reit și Nicolae Crețu, ultimii patru renunțând însă la post. Dintre aceștia doar primii doi erau profesori titulari. Catedra de matematica și cea de sport au rămas vacante¹⁸. Dincolo de activitatea de la catedră, profesorii s-au implicat și în viața comunității, prezentând prelegeri, susținând conferințe cu diferite ocazii și în cadrul șezătorilor organizate în satele din împrejurimile orașului¹⁹.

Cu prilejul celei de-a doua inspecții (27 aprilie 1920), constatând că majoritatea elevilor nu erau albaiulieni (149 elevi proveneau din județ și 51 din alte județe)²⁰, iar condițiile de cazare la particulari erau improprii, Andrei Bârseanu a subliniat nevoia unui internat. A sugerat directorului liceului să solicite sprijin oficialităților civile și comandamentului militar din cetate cu speranța obținerii unei cazărmi în acest scop.

executiv format din 30 membrii, s-a renunțat la proiect datorită fondului insuficient. (*Alba Iulia*, an II, 17 iunie 1919, p. 3).

¹⁴ Virgil Cucui, *Alba Iulia. Din trecutul și prezentul orașului* (Cuprinde 50 de fotografii și un plan al orașului), Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1929, p. 73.

¹⁵ Rezultatul examenelor a fost declarat mulțumitor, iar în presă au fost evidențiați cei care au obținut calificativul eminent. (*Alba Iulia*, an II, 17 iunie 1919, p. 4).

¹⁶ *Anuarul III... anul școlar 1921–1922*, p. 3; *Alba Iulia*, an II, 3 iunie 1919, p. 4.

¹⁷ *Anuarul I... anul școlar 1919–1920*, Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1920, p. 17.

¹⁸ *Ibidem*, p. 3.

¹⁹ Cu prilejul redeschiderii Școlii pentru ucenici de comerț și meserii, în cadrul șezătorilor Reuniunii meseriașilor români din Alba Iulia, în cadrul Despărțământului Alba Iulia al Astei.

²⁰ *Anuarul I... anul școlar 1919–1920*, p. 17.

Pornind de la cărțile moștenite, în perioada anului școlar 1919–1920 s-au pus bazele unei noi biblioteci organizată în două secțiuni: biblioteka pentru profesori și biblioteka pentru elevi²¹. În timp, biblioteka a crescut prin donații și achiziții²². La finele amintitului an, existau deja 330 volume în limba română și 283 volume în limba maghiară²³.

O mare realizare a fost editarea primului număr al Anuarului liceului, care a deschis seria anuarelor, o carte de vizită a școlii prin informațiile prezentate²⁴.

În primăvara anului 1920 a fost înființat, oficial, și un muzeu școlar de istorie, sub coordonarea profesorului Virgil Cucui care-și propusese salvarea patrimoniului străvechiului Apulum, pe de o parte, și o educație națională prin responsabilizarea elevilor față de valorile trecutului, pe de alta. Prin efortul elevilor, de la începutul anului școlar 1920–1921 au fost organizate campanii de strângere de artefacte romane și alte obiecte vechi care au îmbogățit colecția an de an, fructuoase dovedindu-se, mai ales, colectele făcute în satele din împrejurimile orașului²⁵.

Cei 493 de elevi (93 fete) înscriși pentru anul școlar 1920–1921, împărțiți în 8 clase²⁶, au impus din nou mutarea liceului, de această dată în localul Școlii primare „Avram Iancu” din strada Călărași nr. 2, doar două săli rămânând în continuare, timp de un an, la dispoziția acesteia. Pentru profesori și elevi anul 1920–1921 a fost mai mult unul de acomodare în noua clădire. Eugen Mera a fost numit director, în urma demisiei din funcție a lui Enea Zeflean. În corpul profesoral au intrat: Ioan Condrea, Lucian Muntean, Traian Achim (transferați de la alte școli din Ardeal la solicitarea lor), Cornel B. Andrea, Horia Teculescu

²¹ În 1931, sub coordonarea profesorului Pierre Chanier, venit în liceu pe filiera Misiunii Franceze, au fost puse bazele unei biblioteci de carte în limba franceză.

²² S.J.A.A.N., *Fond Liceul „Mihai Viteazul” Alba Iulia, (F.L.M.V.)*, Inventar registre, Registrul inventar al cărților din bibliotecă (1934–1940).

²³ *Anuarul III... anul școlar 1921–1922*, p. 15.

²⁴ Anuarele oferă date extrem de interesante despre activitatea liceului, grupate pe probleme: cronică școlară (tabloul personalului didactic, repartizarea orelor, activitatea extrașcolară, mijloace de învățământ, inspecții, serbări școlare, cercetășia, muzeu, societăți școlare, situația școlară a elevilor, examene de absolvire, examene de corigență, elevi premianți, medicină școlară), studii și conferințe, lecții practice, tablouri statistice. Din păcate, anuarul liceului nu a mai apărut în perioada 1924–1934 datorită lipsei banilor necesari publicării. Datele lipsă pot fi însă completate pe baza documentelor de arhivă.

²⁵ După mutarea liceului pe strada Călărași, muzeul a primit două săli care au fost amenajate în scurt timp.

²⁶ Au existat discuții pe această problemă, intelectualitatea albauliană invocând nevoia creșterii numărului de clase în condițiile creșterii numărului solicitanților (tineri din oraș și împrejurimi) de a urma cursurile acestui liceu, iar Secretariatul general de la Cluj al Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică considerând că nu e posibil datorită lipsei cadrelor didactice calificate și lipsei banilor necesari.

și Gheorghe Babeș²⁷. Dominic Medrea a fost numit medicul liceului și profesor pe igienă, principala sa atribuție fiind consultul periodic al elevilor.

O nouă inspecție l-a determinat pe inspectorul Andrei Bârseanu, interesat în primul rând de metodica predării lecțiilor de către tinerii profesori, să insiste pe importanța materialului didactic la clasă și pe antrenarea la oră a tuturor elevilor. La susținerea examenului de maturitate de către elevii liceului, examen organizat în ziua de 13 iunie 1921, a fost prezent profesorul universitar Ion Paul, delegat al Ministerului Instrucțiunii. A doua zi liceul a fost vizitat și de cardinalul Francesco Marmaggi²⁸.

Cu 509 elevi ordinari²⁹, organizați în 11 clase, liceul a preluat la începutul anului școlar 1921–1922 întreaga clădire din strada Călărași, însă chiar și așa nu a putut oferi elevilor săi tot ceea ce ar fi fost necesar unei educații complete, fiind lipsit de o sală de sport, de cabinete de muzică și desen, de laboratoare de fizică și chimie dotate corespunzător.

O corespondență având ca subiect construirea unui sediu pentru liceu s-a purtat încă din 1920 între Eforia școlară și autorități. Totuși, implicarea Eforiei³⁰ a fost destul de timidă. Demersurile inițiate de prefectură în luna mai 1922 pentru strângerea unor bani în acest scop nu au dus la rezultatul așteptat. Ministrul de resort Constantin I. Angelescu, după o scurtă vizită în oraș și o incursiune în școală, a promis construirea unui liceu modern, cu internat, și a alocat suma de un milion de lei în acest scop, însă, deși lucrările au început în vara anului 1923, construcția va fi aproape terminată abia în 1938.

Au intrat în colectivul cadrelor didactice: Ludovic Sarvaș (profesor titular la catedra de matematică-fizică), preotul Romul Popa (suplinitor la catedra de religie ortodoxă), Mihail Sekal (absolvent al Conservatorului din Budapesta, numit maestru auxiliar la catedra de muzică)³¹ și, începând cu 1 martie 1922, Pierre Chanier (profesor de limba franceză). În locul medicului Dominic Medrea a venit medicul Victor Dumitrean.

²⁷ Pentru specialitatea fiecărui profesor vezi *Anuarul II... anul școlar 1920–1921*, Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1921, pp. 7–9.

²⁸ *Ibidem*, p. 6.

²⁹ La finele anului au rămas 485 de elevi. La aceștia se adăugau și elevii particulari, 168 înscriși (110 fete și 58 băieți) din care au rămas la finele anului (102 fete și 53 băieți). Vezi *Anuarul III... anul școlar 1921–1922*, p. 56.

³⁰ Din Eforia școlară au făcut parte: Ioan Teculescu (președinte) Eugen Mera (secretar), Silviu Hațegan, Nechifor Borza, Ilarie Cacovean, dr. Aurel Sava, dr. Cornel Dărămuș, Ștefan Cacovean, Enea Zeflean, Iuliu Roșca, Anghel Roșca, dr. Dominic Medrea, dr. Ioan Pop, Victor Constantinescu, Partenie Fleșer, Ioan Pleșa, Florian Rusan, Romulus Muntean, Vasile Urzică, Mihail Cioancă, Valer Dăian, Ioan Anghel, Ludovic, Luca, Ilie Roșca, Ștefan Groza. (*Anuarul III... anul școlar 1921–1922*, p. 12).

³¹ C. Teodorescu, șeful muzicii militare a Regimentului I Vânători a deținut ca auxiliar catedra de muzică între 1 decembrie 1921–1 mai 1922.

În perioada martie-iunie 1922, liceul i-a primit în inspecție pe Charles Le Teó (inspector academic, șeful Misiunii Universitare Franceze), pe inspectorul Seni (Direcția regională de învățământ Cluj) și pe Constantin I. Angelescu (ministrul Instrucțiunii Publice), însoțit de Gheorghe Popa Lisseanu (director general în învățământul secundar). Nae Dumitrescu (președinte al Societății „Tinerimea Română” din București) și profesorul Nicolae Negruțiu (director al Liceului „Timotei Cipariu” din Ibașfalău) au vizitat liceul într-un schimb de experiență³². Profesorul Negruțiu, cu autorizația inspectorului Andrei Bârseanu, și Ioan Bratu (inspector șef al Regionalei IV Sibiu) au făcut parte din comisia de examinare a elevilor liceului, înscriși la examenul de maturitate, organizat în iunie 1922.

Anuarul din 1922–1923, anul încoronării suveranilor României Mari la Alba Iulia, menționează în corpul profesoral 9 profesori titulari, 4 profesori suplinitori, 2 maestri titulari și unul suplinitor, precum și un profesor auxiliar, de igienă. Detașat de la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, Ioan Sandu, profesor titular de istorie și latină, a fost numit director al liceului. În timp ce unii profesori au plecat în alte localități³³, alții au întărit colectivul de cadre didactice de aici. Preotul Straja a preluat catedra de religie ortodoxă, iar Vasile Léh (germană și franceză) și Emanuil Comănescu (istorie și geografie) au fost numiți suplinitori. Statele de plată din acest an școlar menționează și doi servitori: D. Sântimbreanu și Ion Lăpăduș³⁴.

În calitate de director, profesorul Ioan Sandu i-a convocat pe părinți și sponsori să aleagă noua Eforie școlară, în conformitate cu legislația în vigoare³⁵, arătând rostul și importanța acesteia³⁶. Dornic de îmbunătățirea activității liceului, Ioan Sandu a reușit organizarea alegerii unui nou comitet școlar³⁷. Problemele discutate în ședințele comitetului au fost diverse, de la prezentarea

³² *Anuarul III... anul școlar 1921–1922*, p. 13.

³³ Sunt detașați profesorii Nicolau (Gherla), Abușan (Gheorgheni) și Opișan (Salonta Mare). *Anuarul... anul școlar 1922–23*, Tipografia Dep. Gen. „Cartea Românească”, Alba Iulia, 1923, p. 45.

³⁴ S.J.A.A.N., *FLM.V.*, Corespondența, dos. 1/1922–1926, f. 32.

³⁵ Vechea eforie, organizată pentru școlile primare, nu s-a întrunit niciodată.

³⁶ Au fost aleși: dr. Camil Velican, dr. Aurel Sava, Vasile Urzică, Gavril Crișan, Emanoil Comănescu (cenzor), Victor Constantinescu (delegatul ministerului). Corpul profesoral i-a delegat pe profesorii: Eugen Mera, Enea Zeflean, Vasile Cucuiu. Ca membrii onorari au intrat: generalul D. Glodeanu, Ștefan Cacovean, dr. Romul Boca. (Vezi: S.J.A.A.N., *FLM.V.*, Registre. Registru procese verbale ale comitetului școlar nr 1/1923–1933, Ședința din 16 noiembrie 1922, f. 3–5; *Vestea*, II, 10 februarie 1923, p. 3).

³⁷ Din comitet au făcut parte: dr. Camil Velican (președinte), Ioan Sandu (secretar), Virgil Cucuiu (casier), Enea Zeflean (contabil), Vasile Urzică, dr. Aurel Sava, Gavrilă Crișan iar în comisia de cenzori: Victor Constantinescu (delegat al Ministerului Instrucțiunii), C. Comănescu (ales de membrii Eforiei) și Eugen Mera (delegat al corpului profesoral). Detalii în: *Anuarul... anul școlar 1922–1923*, p. 48.

circularelor venite de la ministerul de resort, care trebuiau aplicate în școală, la problemele administrative și organizatorice cotidiene precum: stabilirea bugetului școlii, salarizarea personalului, stabilirea lucrărilor de renovare ce se impuneau regulat, întreținerea cantinei, achizițiile de carte și materiale didactice, găsirea de sponsori, stabilirea taxelor școlare, stabilirea trimestrială a listei elevilor scutiți de taxă și a celor care aveau acces la cantină în regim special, acordarea de burse și stabilirea cuantumului acestora etc.³⁸. Din acest an, pentru întreaga perioadă interbelică, Eforia școlară și Comitetul școlar au fost deosebit de active în susținerea liceului și în rezolvarea problemelor acestuia, în cadrul acestora fiind aleși reprezentanți marcânți ai orașului.

Încă din 1920, sub patronajul Reuniunii femeilor române din Alba Iulia, fusese organizată o cantină³⁹ care asigura masa elevilor săraci cu preț integral, la jumătate sau în regim de gratuitate, în funcție de situația lor financiară și școlară⁴⁰. Cu ajutorul primăriei, noua conducere a liceului a reușit închirierea clădirii Redutei, care a primit destinația de cantină, oferindu-li-se elevilor un spațiu mai adecvat pentru servirea mesei. Liceul a reușit să păstreze acest spațiu și în anii următori, în ciuda presiunilor celor care ar fi vrut redeschiderea aici, în parcul orașului, a vechiului restaurant.

Cu intenția de a se rezolva și problema stringentă a internatului s-a încercat cumpărarea localului grădiniței de copii din strada Avram Iancu nr. 1 și o parte din suprafața fostului cimitir romano-catolic, făcându-se oferte în acest sens, dar fără rezultat.

În urma inspecției din lunile aprilie-mai 1923, inspectorii Ioan Bratu și Victor Păcală au găsit în ordine actele administrative și financiar-contabile ale școlii. Ceilalți doi inspectori, Charles Le Teó și George Nechifor (inspector general)⁴¹, au asistat la ore, apreciind munca la catedră a profesorilor prin prisma rezultatelor școlare ale elevilor, la final făcând și recomandări.

Pe parcursul următorilor ani, până în 1940, liceul a primit numeroși inspectori contabili, inspectori generali, inspectori de specialitate, din minister, de la Direcția regională de învățământ Sibiu, de la Direcția regională de învățământ Cluj. Deosebit de interesante sunt constatările și, mai ales, îndrumările și sugestiile făcute în procesele verbale întocmite de inspectorii de

³⁸ S.J.A.A.N., *FL„M.V.”*, Registre. Registru procese verbale ale comitetului școlar nr 1/1923–1933 și nr. 2/1933–1942.

³⁹ Cantina a fost preluată și susținută din 1923 de Eforia liceului. (Vezi: Virgil Cucuiu, *op. cit.*, p. 33.

⁴⁰ Au fost organizate în oraș și împrejurimi colecte în bani și produse, Banca „Izvorul” fiind principalul finanțator. Un comitet de conducere al cantinei (format din Silvia Stoica, Maria Löw, Virgil Cucuiu) răspundea în fața Comitetului Societății. Organizarea bucătăriei a fost încredințată Mariei Muntean (bucătăreasă) ajutată de 3 servitori (*Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, Alba Iulia, Tipografia Francisc Schäser, 1922, pp. 29–33).

⁴¹ *Vestea*, Alba Iulia, II, 5 mai 1923, p. 2.

specialitate după inspecție. Au fost unanimi în aprecierea orașului Alba Iulia ca simbol al românismului, fiind impresionați de istoria urbei, de obiectele din muzeul creat de profesorul Cucui. Printre recomandări, în mod constant subliniau nevoia unui sediu pentru liceul care purta numele lui Mihai Viteazul, primul domn unificator al celor trei țări române, și nevoia de a fi găsit un spațiu adecvat pentru muzeul care adăpostea atâtea valori. Amintim aici câteva nume: O. H. Găiseanu, Vasile Bitea, Petre T. Colun pe parte administrativă, Andrei Bârseanu, Silviu Țeposu, N. Petrescu-Zoița, din minister, Nicolae Negruțiu, Ion Giurchescu, Traian Gherman, Eugen Hulea, Aron Demian, Radu Cosmin, inspectori generali, Corneliu Botez (română), D. Zamfiropol (desen), Atanasie Popa (matematică), Alexandru Popescu (latină), Gheorghe Popescu (fizică, chimie), Mihai Petrescu (istorie), M. Gavril (germană) etc⁴².

Până în 1940 liceul a funcționat în clădirea din strada Călărași. Numărul elevilor înscriși a crescut și în următorii ani școlari. A sporit de la an la an și prestigiul liceului care a atras nu doar tineri albaiulieni și din împrejurimi, ci și din alte zone ale țării⁴³. În anul școlar școlar 1923–1924 au fost înscriși 525 elevi⁴⁴.

Criza economică a pus capăt acestui trend ascendent, generând treptat o scădere a numărului de elevi la nivelul anilor de început. În anul școlar 1933–1934, deja, numărul elevilor înscriși la liceu a fost de 296⁴⁵, iar în următorul scade la 291⁴⁶ după care, din nou, se înregistrează o ușoară creștere. În 1936–1937, populația școlară număra 330⁴⁷, în 1939–1940, 322⁴⁸, pentru ca în vara anului 1940 să fie de 408 elevi dintre care 76 refugiați⁴⁹. Perioada de criză a fost nefastă și pentru personalul administrativ și auxiliar, care a fost redus.

Analizând tablourile statistice prezentate în anuare se poate constata cu ușurință că ponderea cea mai mare în colectivul elevilor școlii o aveau românii ortodocși. Cursurile erau frecventate într-o pondere mai mică de maghiari, germani, evrei. Dacă la început minoritățile au fost mai bine reprezentate, în anul școlar 1940–1941 statistica menționează doar 3 elevi din rândul minorităților, un rezultat al procesului de românizare care s-a desfășurat pe parcurs.

⁴² S.J.A.A.N., *FL„M.V.”*, Registre. Registrul de inspecții nr. 3/1922–1950.

⁴³ *Ibidem*, Inventar cotoare diplome și certificate școlare.

⁴⁴ *Anuarul ... anul școlar 1923–1924*, Tipografia Dep. Gen. Cartea Românească, Alba Iulia, 1924, p. 125.

⁴⁵ *Anuarul ... anul școlar 1933–1934*, Institutul de Arte Grafice Alba, Alba Iulia, 1934, p. 73.

⁴⁶ *Anuarul ... anii școlari 1934–1935, 1935–1936*, Tipografia Cetatea (Solomon), Alba Iulia, 1936, pp. 94–95.

⁴⁷ *Anuarul ... anul școlar 1936–1937*, Tipografia Cetatea (Solomon), Alba Iulia, 1937, pp. 102–103.

⁴⁸ S.J.A.A.N., *FL„M.V.”*, Registrul de inspecții nr. 3/1922–1950, Proces-verbal de inspecție, 4–9 februarie 1940, f. 81.

⁴⁹ *Anuarul ... anul școlar 1940–1941*, Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1941, p. 20.

Din cei 285 elevi (218 elevi ordinari și 67 particulari), înscriși în anul școlar 1919–1920, 187 erau ortodocși, 94 greco-catolici, 3 evrei și unul romano-catolic. Dintre aceștia, 86 erau albaiulieni, 149 din județul Alba Inferioară iar 51 veneau din alte județe. Proveneau din familii de arendași și mici proprietari de pământ (138), industriași (33), comercianți (13), funcționari (33), învățători (23), profesori (3), preoți (27), profesii liberale (2), militari (12), servitori, zilieri (1). Cu excepția a 10 elevi cu vârsta peste 18 ani, ceilalți aveau vârste cuprinse între 11–18 ani. În timpul anului, din diverse motive, unii renunțau, alții erau exmatriculați. Examenele de admitere și de final erau dificile, exigența dascălilor pe parcursul studiilor fiind recunoscută. În acest an, doar 20 de elevi au reușit să obțină calificativul *foarte bine*, 68 au obținut *bine*, 108 *suficient*, restul fiind menționați cu *insuficient* la una, două sau mai multe materii. Frecvența și purtarea erau verificate periodic⁵⁰.

Anul școlar 1922–1923 a fost unul de vârf pentru Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia. S-au înscris 545 de elevi, 28 s-au retras și unul a decedat. Dintre cei 516 elevi rămași, 492 erau români, 2 maghiari, 2 germani, 20 evrei. După structura confesională 287 erau ortodocși, 202 greco-catolici, 4 romano-catolici, un reformat și 20 izraeliți. Cu excepția a 29 elevi cu vârsta de 20–21 ani, ceilalți aveau vârsta între 10–19 ani. Din Alba Iulia proveneau 12 elevi, din județ 279 iar restul din alte zone. Ocupațiile părinților erau diverse: arendași sau proprietari de pământ (63), agricultori, lucrători agricoli (245), antreprenori, proprietari de case, industriași, rentieri, muncitori (49), negustori (24), preoți (39), învățători (33), profesori (4), funcționari (38), liberi profesioniști (7), militari (9), fără ocupație (5). 83 de elevi erau orfani (57 de tată, 9 de ambii părinți, 17 orfani de război)⁵¹.

În anul școlar 1933–1934, din cei 296 elevi înscriși (223 repartizați în 4 clase bugetare de curs inferior, ceilalți, 73, în 3 clase bugetare de curs superior), 146 erau albaiulieni, 140 erau din satele din împrejurimi și 10 din alte localități ale țării. Statistica anului menționează că 257 erau români (ortodocși -150 și greco-catolici -107), 9 germani (luterani - 6, romano-catolici -3), 8 maghiari (romano-catolici -5, reformați -2, unitarieni -1), 22 evrei (mozaici). 99 elevi proveneau din familii de agricultori, 24 veneau din familii de industriași, 24 din familii de muncitori, 24 din familii de comercianți, 40 din familii de funcționari, 6 aveau părinții liber profesioniști (avocați, medici, ingineri), 24 din părinți militari, 33 aveau părinții preoți, învățători, profesori, părinții unui elev erau servitori, 7 erau orfani și în cazul a 14 elevi, părinții sunt menționați ca având alte profesii⁵².

⁵⁰ Anuarul ... anul școlar 1919–1920, p. 17.

⁵¹ Anuarul ... anul școlar 1922–23, 1923, pp. 71–72.

⁵² Anuarul ... anul școlar 1933–1934, pp. 72–73.

În anul școlar 1940–1941 s-au înscris 408 elevi ordinari și au finalizat anul 383 (23 retrași și 2 eliminați). 379 erau români (238 ortodocși și 141 greco-catolici) și 4 străini (3 luterani și 1 romano-catolic). Dintre aceștia, 94 erau din Alba Iulia, 158 veneau din împrejurimi, 55 din alte județe, 70 erau refugiați cu părinții și 6 refugiați fără părinți. Mediul urban era reprezentat de 236 elevi, iar cel rural de 147. Cei mai mulți proveneau din familii de intelectuali (144), din familii de plugari (113), meseriași (33), comercianți (16) și cu ocupații diverse (77)⁵³.

Practic, erau reprezentate toate categoriile sociale, însă ponderea cea mai mare aparținea elevilor care proveneau din mediul urban intelectual, urmați de cei din mediul rural.

Calitatea pregătirii elevilor a fost legată de calitatea profesorilor. Dacă la început liceul a avut doar 6 cadre didactice dintre care directorul era singurul profesor titular, în următorii ani colectivul de cadre didactice a început să se contureze mai clar, să fie mai pregătit, cu experiență la catedră. În anul școlar 1919–1920 în noul colectiv, format din 8 profesori, nu s-a mai regăsit niciunul dintre cei care predaseră cu un an în urmă. De data aceasta 3 erau profesori titulari, unul fiind numit și director, 3 erau profesori suplinitori și 2 maeștrii. La aceștia se adăuga și un medic⁵⁴. Pentru anul școlar 1921–1922 colectivul a ajuns la 19 cadre didactice. Sunt menționați: 2 profesori titulari definitiv, 6 profesori titulari, 1 profesor din Misiunea Franceză, 4 profesori suplinitori, 2 maeștrii titulari, 1 maestru suplinitor, 2 cateheți și un medic⁵⁵. În primii ani de funcționare, la catedră au fost numiți doar profesori români. Ulterior, au intrat în colectiv și etnici maghiari, germani, francezi, italieni, condiția fiind, desigur, cunoașterea limbii române.

Potrivit *Anuarului ... pe anul școlar 1933–1934*, în corpul profesoral format din 18 cadre didactice, 7 erau titulari definitiv, 1 titular definitiv neasimilat, 3 titulari provizorii, 1 profesor din Misiunea Franceză, 2 suplinitori, 2 maeștrii titulari definitiv, 2 profesori cu ore în completare. În colectiv, profesorul Ludovic Sarvaș era maghiar, Dr. Phöbus Grünberg era german, iar Pierre Chanier francez⁵⁶. Patru ani mai târziu (1938–1939), sunt menționați tot 18 profesori din care: 9 titulari definitiv, 2 titulari provizorii, 2 titulari cu încredințare, 4 suplinitori, 1 din Misiunea Franceză. După naționalitate erau 15 profesori români, un ungur, un evreu, un francez.

Dacă începutul a fost greu datorită lipsei unui sediu stabil și a unei baze materiale, liceul moștenind extrem de puțin de la fosta școală medie maghiară, pe parcurs, cu efort și voință, au fost puse bazele unei biblioteci, a unui muzeu de

⁵³ *Anuarul ... anul școlar 1940–1941*, p. 20.

⁵⁴ *Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, p. 4.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 8–9.

⁵⁶ *Anuarul ... anul școlar 1933–1934*, pp. 56–57.

istorie, a unor colecții pe specialități⁵⁷, a unei mici grădini botanice care, fiecare în parte și toate împreună, să-i poată sprijini pe profesori în activitatea atât de dificilă de educare a tinerilor.

Biblioteca, cu cele două secțiuni ale sale (a profesorilor și a elevilor), s-a bucurat de atenție fiind principala sursă de documentare și de cizelare spirituală. Preluată în 1919 odată cu clădirea, coordonată ulterior de profesorii de limba română, cu sprijinul constant al conducerii liceului, prin achiziții și donații, numărul cărților din bibliotecă a sporit continuu. S-a urmărit aspectul utilitar al cărții, de altfel precumpănitor (dobândirea de cunoștințe, consolidarea conștiinței naționale românești), dar și valoarea pe care cartea o avea în cizelarea sufletului. Au fost cumpărate volume ale unor autori români recunoscuți⁵⁸, dar și străini consacrați⁵⁹.

Dacă inițial biblioteca profesorală număra 330 cărți în limba română și 283 în limba maghiară⁶⁰, în anul școlar 1937–1938 a atins cifra de 5.324 volume, volume din toate domeniile, majoritatea de istorie și literatură română, dintre care unele erau rare și valoroase. Inventariate, cărțile au fost grupate tematic și după autori pentru a ușura documentarea, mai ales că liceul nu a dispus de o sală de lectură în perioada 1919–1940. Prin cărțile de specialitate pe care le pune la dispoziție, biblioteca a avut un rol important în pregătirea profesorilor. De mare interes au fost și cele de literatură, din domeniul artelor, albumele, romanele.

La sfârșitul anului școlar 1921–1922, biblioteca elevilor număra 2.073 volume⁶¹. La finele anului 1940, în registrul ei de inventar pe anii 1934–1940, elevii puteau lectura 2.369 volume⁶². Din registru constatăm că fiecare clasă își avea biblioteca ei care cuprindea cărți potrivite nevoilor de educație specifice vârstei. Cei mai asiduu cititori, conform datelor anualelor, au fost elevii claselor I, II, V, VII, elevul bibliotecar îndrumător, ales de profesorul de română, ținând o strictă evidență în acest sens. Profesorul Virgil Cucui a înjghebat și o bibliotecă de ajutorare colectând de la elevii cu dare de mână manuale uzate ce puteau fi distribuite gratuit celor mai săraci⁶³. În sprijinul său au venit și sponsori din elita orașului.

⁵⁷ Anualele liceului oferă informații despre componența colecțiilor și îmbogățirea lor pe parcursul anilor.

⁵⁸ Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Ion Heliade Rădulescu, Nicolae Iorga, Ion Ghica, Gheorghe Brătianu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, George Coșbuc, Elena Farago etc.

⁵⁹ Pentru detalii vezi: S.J.A.A.N., *FLM.V.*, Inventar registre, Registrul inventar al cărților din bibliotecă (1934–1941).

⁶⁰ *Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, p. 15.

⁶¹ *Anuarul ... anul școlar 1922–23*, p. 47.

⁶² S.J.A.A.N., *FLM.V.*, Inventar registre, Registrul inventar al cărților din bibliotecă (1934–1941), p. 111.

⁶³ *Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, p. 35.

Întemeiată în 1931 de profesorul Pierre Chanier, pe lângă societatea „Les amis de la France”, biblioteca franceză a fost dotată cu 160 volume⁶⁴. După război, pentru siguranță, ea a fost predată Muzeului Unirii din Alba Iulia⁶⁵.

Micul muzeu creat în 1919 de același Virgil Cucui, cu ajutorul elevilor, i-a impresionat de fiecare dată pe toți cei care, de-a lungul timpului, i-au călcat pragul (inspectori, profesori și elevi sosiți în schimb de experiență, alți vizitatori). Fără o sală proprie, apoi, după mutarea pe strada Călărași, beneficiind de două săli mici, muzeului i-a sporit valoarea, contribuind substanțial la prestigiul liceului. Dacă în anul școlar 1921–1922 numărul total al obiectelor din muzeu se ridica la 2.127 bucăți (artefacte romane, numismatică, obiecte etnografice, obiecte de cult, cărți, arme)⁶⁶, în 1934, el deținea 8.354 piese, în cadrul acestuia fiind deosebit de valoroase colecția de numismatică, artefactele romane și colecția de etnografie⁶⁷. În ciuda valorii sale incontestabile, muzeul a trebuit să se mulțumească cu spațiul primit, problema spațiului în oraș fiind una greu de soluționat.

Dorința ca liceul să dispună și de o mică grădină botanică s-a împlinit în 1933, Comitetul școlar alocând în acest scop suma de 2.500 lei. Situată în grădina școlii pe o suprafață de 400 de stânjani⁶⁸, grădina botanică a fost lucrată și întreținută de către elevi.

De remarcat sunt și cele câteva societăți înființate de către profesori pentru elevi cu intenția de educație în spirit național: Cohorta de cercetași „Axente Sever”⁶⁹, Societatea de lectură „George Coșbuc”, înființată în 1920 de profesorul Horia Teculescu; Societatea literară „Ion Creangă” a elevilor de curs inferior, fondată în 1924 de profesorul Horia Teculescu; Societatea sportivă a Liceului „Mihai Viteazul”, apărută în 1921 la inițiativa profesorului Gheorghe Babeș; Societatea „Lumina”, a elevilor ortodocși, înființată în 1925 de părintele profesor Andrei Straja, apoi condusă de părintele profesor Constantin Dumitrescu; Societatea „Sfânta Maria” a elevilor

⁶⁴ *Anuarul ... anul școlar 1933–1934*, p. 29.

⁶⁵ Carmen Stănea, *op. cit.*, p. 186.

⁶⁶ *Anuarul III ... anul școlar 1921–1922*, p. 23.

⁶⁷ Detalii în *Anuarul ... anul școlar 1933–1934*, p. 36.

⁶⁸ Avea plante ornamentale, de grădină, medicinale, oleaginoase, plante textile, arbori, arbuști.

⁶⁹ Înființată în 1921 sub conducerea lui Leonte Opriș, la apelul Comandamentului Marii Legiuni din București. A avut inițial o singură centurie. După o perioadă de stagnare, cercetășia a fost reorganizată între 1929–1931. La liceul albaiulian, prof. Laurențiu Mândrea a reinființat Centuria I în toamna anului 1932, formată de 24 cercetași începători. Numărul membrilor centuriei a ajuns la 75, în 1934. Ulterior, s-a refăcut cohorta. Toate activitățile desfășurate urmăreau cultivarea spiritului național, a disciplinei de grup, munca în folosul obștesc, a spiritului de într-ajutorare.

greco-catolici⁷⁰, orchestra și corul liceului⁷¹, Societatea Crucea Roșie a tinerimii liceului (1934).

Profesorii și-au oferit sprijinul și în organizarea evenimentelor culturale ale urbei, activând și colaborând cu societățile culturale ale vremii: „Astra” – despărțământul Alba Iulia, „Asociația profesorilor secundari”, „Cercul italiano-român”, „Cercul civilo-militar”, „Inspectoratul Pregătirii militare”, ținând prelegeri ori prezentând conferințe⁷².

Povestea noului sediu al Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia

După decizia ministrului Angelescu (1923) de a construi la Alba Iulia un local pentru Liceul „Mihai Viteazul” și alocarea sumei de 1 milion lei pentru demararea lucrărilor, Parlamentul a votat 25 milioane lei pentru ridicarea clădirii.

Terenul atribuit a fost de 4 ha (7 jugăre), bună parte donat de Ion Cîrlea⁷³, cel mai bogat român din oraș, iar restul, mai bine de 1 jugăr, expropriat de la alți patru proprietari care au cerut primăriei orașului loturi de pământ în altă parte.

A fost aprobat planul arhitectului brașovean Alexandru Gaal⁷⁴ iar lucrările de fundație au fost încredințate firmei acestuia, Alexandru Gaal&Comp Brașov. Ele au început în vara anului 1923. Planul edificiului a fost realizat de inginerul Paxino. Clădirea, în forma unui „U” dreptunghiular, avea în front sălile de curs dispuse pe două etaje, pe aripa din miazănoapte, la mijloc era sala de gimnastică, în spate, internatul, de asemenea cu două etaje. Frontul edificiului era măsurat la 20 metri de la strada care traversa grădina proiectată în dosul cetății și la 40 metri de bulevardul care lega cetatea de pădure. În stânga și dreapta liceului urmau să se construiască, conform proiectului, locuințele directorului, directorului adjunct, și ale personalului liceului (cadre didactice și personal auxiliar).

În proiect nu apare la subsol altceva decât o sală centrală, plasată sub sala festivă. Elementul inovator consta în cele două curți acoperite, gândite între sala festivă și aripile liceului. La parter au fost proiectate trei intrări, una principală centrală și două laterale. Intrarea principală dădea într-un amfiteatru, având la stânga biroul directorului și al secretarului, iar la dreapta sala pentru primirea părinților. Intrarea secundară, a elevilor, avea în stânga locul portarului și sălile

⁷⁰ Înființată în 1933 sub conducerea părintelui profesor Vasile Mărginean. Din 1937, a devenit Societatea religioasă „Sf. Andrei” a elevilor greco-catolici.

⁷¹ Înființată sub bagheta profesorului Marian Alexiu în 1934 avea în componență 30 de instrumentiști, iar corul număra 120 de elevi. Vezi: *Anuarul ... pe anii școlari 1934–1935, 1935–1936*, p. 56.

⁷² *Anuarul ... anul școlar 1940–1941*, p. 25.

⁷³ *Vestea*, 12 mai 1923, p. 4.

⁷⁴ Arhitectul Alexandru Gaal din Brașov s-a adresat Primăriei Alba Iulia cu solicitarea de a i se încredința realizarea construcției, atașând cererii proiectul însoțit de 14 planșe. După aprobarea planului, Ministerul de Interne a solicitat exproprierea terenului necesar.

de conferință, iar în dreapta, sălile diriginților și sala de gimnastică. La parter erau șase clase legate de un coridor larg și câteva vestiare. Internatul era prevăzut cu bucătărie, sală de mese, economat, baie, iar sala de gimnastică avea dușuri. La etaj, în centru, o imensă sală festivă, iar în fața acesteia o bibliotecă. În stânga și dreapta, alte șase săli de clasă. La stânga era laboratorul de chimie și științe naturale iar în dreapta laboratorul de fizică și chimie. Internatul avea în stânga infirmeria, trei săli de meditație și o rezervă. La etajul doi, în centru, se afla biblioteca elevilor, iar pe laterale, de-o parte și de alta, încă șase clase. În plus, în stânga era proiectată o sală de desen și una pentru un muzeu clasic și în dreapta o sală de muzică. În planul inițial, al inginerului Paxino, în funcție de nevoi, se puteau face mici schimbări. Planul fusese gândit ținând cont de un viitor plan de dezvoltare urbanistică a orașului⁷⁵.

Șantierul a fost deschis în luna aprilie 1923 și lucrările au avansat rapid. După aproape un an a fost realizată fundația din beton și primul planșeu, după cum raportează inginerul de specialitate al Prefecturii județului Alba. O comisie de constatare, formată din inginerii Paxino și Popilian Bănescu, inspectorul I. Roșu și membrii eforiei (prefectul Camil Velican, primarul Aurel Sava, protopopul Vasile Urzică și profesorul Ioan Sandu, directorul liceului), a recepționat lucrarea în 17 august 1923⁷⁶.

Sărbătorirea punerii pietrei de temelie a avut loc abia în ziua de 29 iunie 1924 în prezența ministrului Constantin I. Angelescu, a autorităților locale și județene, a intelectualității albaiulienne și a elevilor. Episcopul militar Justinian Teculescu, ajutat de un sobor de preoți, a oficiat serviciul divin. Apoi, elevii Societății sportive a Liceului „Mihai Viteazul”, coordonați de profesorul de gimnastică Gheorghe Babeș, au prezentat în fața publicului câteva exerciții de acrobație. Seara, în sala Teatrului Caragiale, sub îndrumarea dascălilor lor, elevii liceului au oferit un amplu program artistic.

Din octombrie 1923 până în iunie 1924 clădirea a fost zidită până la plafonul etajului întâi. Până în 1927, noul local a fost ridicat în roșu și acoperit. Din acest an, șantierul a fost abandonat din cauza lipsei banilor și a scăderii interesului pentru finalizarea clădirii, totul pe fondul dificultăților economice tot mai mari. Părăsită până prin 1934, clădirea s-a degradat.

În 1934, invocând marele efort financiar și uman depus pentru construirea noului sediu al Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia și exprimându-și nemulțumirea pentru abandonarea șantierului și, mai ales, pentru degradarea construcției căreia nu i-a mai purtat nimeni de grijă în perioada crizei economice, prefectul județului Alba s-a adresat Ministerului Instrucțiunii cu rugămintea de a interveni și sprijini finalizarea lucrărilor, cu atât mai mult cu

⁷⁵ *Vestea*, 16 iunie 1923, p. 1.

⁷⁶ *Ibidem*, 18 august 1923, p. 1.

cât problema spațiilor pentru învățământul secundar și primar în Orașul Unirii și al Încoronării era majoră⁷⁷.

După un raport amănunțit despre situația clădirii și despre lucrările urgente care trebuiau făcute, înaintat de Prefectura Alba ministrului Instrucțiunii, lucrările aprobate de minister au reînceput, înaintând însă cu poticneli până la finele anului 1936 când, după o recepție provizorie a acestora, au fost sistate.

O nouă intervenție a prefectului județului Alba a permis directorului liceului să prezinte situația clădirii în cadrul unei audiențe la ministrul de resort, PSS episcopul Nicolae Colan, căruia i-a fost solicitat ajutorul pentru terminarea acesteia⁷⁸. Cu susținerea ministerului lucrările continuă, trezind multe speranțe nu doar în inimile celor direct interesați, profesori, elevi și părinți, comunitate, cât mai ales a diferitelor autorități interesate, cu precădere, să rezolve în sfârșit o problemă care trena de prea mult timp. Din acest motiv, cu siguranță, Inspectoratul Regional al Educațiunii Cluj, fără a cunoaște situația exactă din teren, a dat dispoziția mutării liceului în noul sediu și eliberarea clădirii din strada Călărași, care urma să fie atribuită Liceului de fete.

După instaurarea dictaturii regale, la 10 februarie 1938, și după noua reorganizare administrativă a țării în ținuturi⁷⁹, orașul Alba Iulia a devenit reședință a Ținutului Mureș. În noua conjunctură, Rezidența Ținutului Mureș, cu o structură complexă și personal numeros, a preluat⁸⁰ și a ocupat timp de doi ani clădirea, de data aceasta lucrările de construcție, amenajare, dotare fiind repede executate. Între 1924–1940, pentru construirea liceului s-au cheltuit 30.000.000 lei⁸¹.

După desființarea Rezidenței Regale a Ținutului Mureș, clădirea evacuată a fost preluată de Prefectura Alba și predată, prin decizia prefectului Grigore Baci, spre folosință, Liceului „Mihai Viteazul” care urma să împartă spațiul cu Liceul Comercial, Divizia 20 Infanterie și Inspectoratul Școlar Regional Alba Iulia. După o lună de cursuri în vechiul sediu, anul școlar 1940–1941 pentru elevii Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia a continuat din 7 noiembrie 1940 în noua clădire. Clădirea impunătoare, cu două etaje, împrejmuită cu zid în timpul Rezidenței Regale, nu dispunea însă de o sală festivă, de un paraclis, de o sală de sport, nu avea clădirile anexe pentru un internat. Mai mult, liceul nu dispunea decât de o tremie din întreaga clădire.

⁷⁷ S.J.A.A.N., *F.P.J.Alba*, Cabinetul prefectului, dos. 4/1934, f. 12.

⁷⁸ *Ibidem*, dos. 7/1938, f. 1; S.J.A.A.N., *Fond Primăria Orașului Alba Iulia (F.P.O.A.I.)*, Acte înregistrate, nr. 1764/1936.

⁷⁹ Decretul – lege pentru reforma administrativă din 13 august 1938, publicat în *Monitorul Oficial*, București, nr. 187, din 14 august 1938.

⁸⁰ *Anuarul ... anul școlar 1940–1941*, p. 4.

⁸¹ S.J.A.A.N., *F.P.O.A.I.*, dos. 8/1941, f. 277 (Tabel cu lucrări edilitare realizate între 1918–1940, 19 august 1944).

Concluzii. Liceu de stat românesc, a venit în sprijinul românilor dornici de carte, oferind o educație clasică, teoretică, de calitate. Corpul profesoral a fost format, cu puține excepții, din profesori români cu diverse specialități. Dacă la început au existat cazuri de cadre didactice care nu cunoșteau foarte bine limba română, aspect subliniat în diverse procese verbale de inspecție, pe parcurs situația s-a reglementat. Liceul a devenit un factor important în procesul de românizare.

A fost frecventat, cu foarte puține excepții, de către elevi români ortodocși (majoritari) și greco-catolici, proveniți din toate categoriile sociale (predominanța o aveau familiile de intelectuali și familiile de agricultori). Cei mai mulți erau elevii din Alba Iulia și din satele din jurul orașului, dar veneau și din alte zone ale țării, atrași de prestigiul orașului – „Orașul Unirii”, „Orașul Încoronării” – și al liceului.

În ciuda începutului extrem de dificil, datorat lipsei unui sediu stabil și a unei baze materiale, profesorii și-au înțeles menirea suplinind aceste lipsuri cu entuziasm, inteligență și ingeniozitate, făcând din elevi discipoli, antrenându-i nu numai în activitatea școlară de zi cu zi ci și în cadrul unor activități extrașcolare. La catedră și dincolo de catedră profesorul a rămas formator de caractere. Ponderea mare a cărților de istorie și literatură în bibliotecă dovedește accentul pus pe aceste materii înțelese ca deosebit de importante în formarea conștiinței naționale. Menirea dascălului român a fost aceea de a oferi elevului, în primul rând, acces la educație, la spiritualitatea românească, ajutându-l să-și cunoască propria identitate națională, și în al doilea rând la spiritualitatea universală, ajutându-l să se integreze în aceasta cu specificul sufletului său românesc.

Bibliografie

Surse inedite

Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale

Fond Liceul „Mihai Viteazul” Alba Iulia

Fond Prefectura Județului Alba

Fond Primăria Orașului Alba Iulia

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Alba Iulia, Alba Iulia, 1919.

Anuarul I al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1919–1920,
Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1920.

- Anuarul II al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1920–1921*, Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1921.
- Anuarul III al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1921–1922*, Tipografia Francisc Schäser, Alba Iulia, 1922.
- Anuarul IV al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1922–1923*, Tipografia Dep. Gen. „Cartea Românească”, Alba Iulia, 1923.
- Anuarul V al Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1923–1924*, Tipografia Dep. Gen. Cartea Românească, Alba Iulia, 1924.
- Anuarul Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1933–1934*, Institutul de Arte Grafice Alba, Alba Iulia, 1934.
- Anuarul Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anii școlari 1934–1935, 1935–1936*, Tipografia Cetatea (Solomon), Alba Iulia, 1936.
- Anuarul Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1936–1937*, Tipografia Cetatea (Solomon), Alba Iulia, 1937.
- Anuarul Liceului de stat „Mihai Viteazul” din Alba Iulia pe anul școlar 1940–1941*, Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1941.
- Băjenaru, Constantin, „Legislația școlară în timpul dualismului austro-ungar (1867–1918)”, în *Sargeția*, V (XLI). Seria nouă, Deva, 2014.
- Bratu, Ioan, „Învățământul secundar din Ardeal”, în *Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș*, vol. 2, București, 1929.
- Cucuiu, Virgil, *Alba Iulia. Din trecutul și prezentul orașului (Cuprinde 50 de fotografii și un plan al orașului)*, Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1929.
- Iancu, Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918–1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
- Mircea, Ionela Simona, „O cercetare a anilor 30. Marian Sasu, revizor școlar, despre învățământul primar din județul Alba între anii 1919–1930”, în *Marisia. Studii și Materiale*, XXX–XXXI, Istorie, 2011.
- Monitorul Oficial*, București, 1938.
- Stănea, Carmen, „Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania după Marea Unire din 1918”, în *Acta Musei Apulensis*, XXXVIII/2, Alba Iulia, 2001.
- Vestea*, Alba Iulia, 1923.

Webografie

- Pleșa, Ioan, *Istoricul Colegiului „Horea, Cloșca și Crișan” Alba Iulia (1919–2009) – 90 de ani*, în http://www.dacoromania-alba.ro/nr43/horea_closca_crisan.htm, accesat în 26 decembrie 2021.